

DAHA İYİ
BİR DÜNYA
İÇİN
ATÖLYELER

TEGV Evde Çocuk Dergisi

Sayı: 1 • Eylül 2021

Ücretsiz

TEGV Evde Ekoloji

Kendini
Tanımak

Canlıların
Bilinmeyen
Yanları

Başkaları
Dünyayı Nasıl
Görüyor?

Masallar

Tekerlemeler

TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI

Sevgili Çocuklar Merhaba,

Daha İyi Bir Dünya İçin Atölyeler Projesi kapsamında sizler için birbirinden eğlenceli etkinlikler içeren TEGV Evde dergisini hazırladık. Şimdi elinde tuttuğun ilk sayı ekoloji hakkında. Sıradaki sayılar ise çocuk hakları, oyun, barış hakkında olacak. Bu sayıda hem eğleneceğin hem de yeni bilgiler edineceğin ekoloji konularını bulacaksın. Ekoloji deyince aklına ilk ne geliyor? Ben tahmin edebilir miyim? Çevre dediğini duyar gibiyim.

Uzun yıllardan beri dilimizde yer alan ve günlük hayatın içerisinde sıklıkla kullanılan kelimelerden bir tanesi olan ekoloji kelimesini kısacık inceleyelim mi? Ekoloji kelimesi Fransızca kökenlidir. Ekoloji, insan da dâhil olmak üzere doğadaki tüm canlıları inceler. Ayrıca canlıların birbirleri arasında kurdukları hayati ilişki de ekolojinin kapsadığı alanlar arasında yer alır. Ağaçlar, hayvanlar, mevsimler, kuşlar, sular, yağmur, rüzgâr... Ekoloji için evrendeki her şey diyebiliriz. Doğanın dengesinin devam etmesi, tüm bu unsurların birbiriyle dost bir ilişki kurması ile mümkündür.

Bizler büyük bir bütünün parçasıyız. Tam olarak kavrayamadığımız pek çok ağ ile kuşatılmış durumdayız. Bir bağın kopması, diğer pek çok varlığı ve biz insanları da ister istemez etkiliyor.

Elinizdeki dergi, diğer varlıkların insanlardan nasıl etkilendiğini ve birbirimize ne şekillerde bağlı olduğumuzu göstermek için tasarlandı.

Bu sayıda evrendeki tüm canlılar arasında aramızda bir bağ olduğunu oyunlarla, eğlenceli etkinliklerle öğreneceğiz. Bu heyecanlı sayı, kendini tanımak etkinliği ile başlıyor, tüm canlıların bilinmeyen yanlarını öğreniyor, masallar diyarı ile başka ülkelere yolculuk yapıyoruz.

Keyifle okuyacağınız bir sayı olmasını diliyoruz. Bir sonraki sayıda buluşmak üzere...

İyi eğlenceler

İçindekiler

Aynada Kendini Tanımak	3
Kendini Çiz, Bize Gönder	4
Kelebeğin Gerisini Çiz	5
Kelebeğin Konacağı Çiçeği Çiz	5
Masal Diyarı.....	6
Kitap Tanıtımı.....	8
Tekerlemeler	9
Kafiye	10
Başkasının Bedeninde	11
Ötekilerin Gözü	12
Görmenin Sınırları	13
Son Bakış	14

AYNADA KENDİNİ TANIMAK

Sabah kalktın aynaya baktın. Saçı dağınık, gözü şişmiş, uykusunu alamamış biri var karşında. Böö! Bu kim?

Elbette sensin. Böyle saçma soru mu olur! Bunu bebekler bile bilir.

Bilirler mi gerçekten?

Çok komik ama bilmezler.

İnsan yavruları bir buçuk yaşına gelinceye kadar aynadaki kişinin kendileri olduğunu kavrayamaz. Küçük bir kardeşin varsa görmüşsündür. Ellerini uzatıp aynadakine dokunmaya çalışır. O gülünce daha çok güler. Ağlayınca o da ağlar.

Düşünsene hepimiz, hattâ dedelerimiz bile zamanında böyleydi.

Peki hayvanlar? Onlar aynada gördüklerinin kendileri olduğunu biliyorlar mı?

Bunu nasıl bulabiliriz ki? Bize dönüp "bugün tüylerim karman çorman" demeyecekler herhalde.

Doğru!

Ama bilim insanları öyle deneyler hazırlıyorlar ki bu sayede hayvanlar hakkında daha fazla bilgi edinebiliyoruz.

Mesela şu deney çok ilginç: Bazı hayvanların alınlarına boyalı kalemle bir çizgi çekmişler. Sonra ayna karşındaki davranışlarını gözlemlemişler. Aynaya bakan canlı aynadaki işareti mi kurcalıyor yoksa doğrudan kendi alnını mı elliyor? Kendi alnını elliyorsa aynanın bir görüntü olduğunun farkında demektir. Kendini bilen, aynadaki görüntüyle karıştırmayan bir canlı var karşımızda.

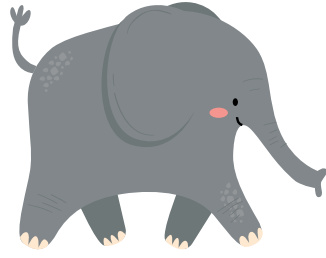
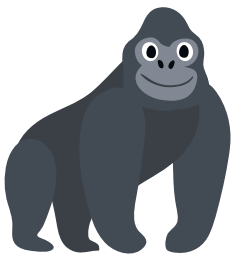
Aşağıdaki hayvanların hangisi veya hangileri bunu yapabiliyor sence?

A) Goril

B) Fil

C) Karınca

D) Kertenkele¹

Cevaplar aşağıda. Şaşırtıcı değil mi?

Bir başka deney: Küçük bir domuz aynada yiyecek görüyor. Çok akıllı. Aynadaki yiyeceğe doğru yönelmiyor veya aynanın arkasında dolanmıyor. Hemen geriye dönüp arkadaki gerçek yiyeceğe gidiyor. Aynadakinin bir yansıma olduğunu bilmekle kalmıyor, aynanın nasıl işe yarayacağını da anlıyor.

¹ Kertenkele dışında diğer üçü bu deneyde kendilerini tanıyabiliyor. Yani cevap goril, fil ve karınca.

Evinde kedi, köpek, kuş yahut balık besliyor musun? Sen onlara da sorabilirsin.

-Merhaba kedicik. Sence aynadaki sen misin yoksa bir kaplan mı?

KENDİNİ ÇİZ, BİZE GÖNDER

Kocaman sihirli bir ayna var. Seni olduğundan başka gösteriyor. Seni bir hayvan-insana dönüştürüyor. Yani aynadaki görüntünün yarısı sensin, yarısı ise başka bir canlı. Ellerin pençeye mi dönmüş? Kafanın arkasında yüzgeçler mi çıkmış? Burnun mu uzamış? O da ne! Tüylerin her yanı mı sarmış?

Hadi, yan taraftaki aynaya hayal edilebilecek en garip varlığı çiz. Birazı sensin, birazı senin seçtiğin bir hayvan.

Resmini TEGV Etkinlik Noktasında sana yardımcı olan TEGV personeline gönderebilirsin.

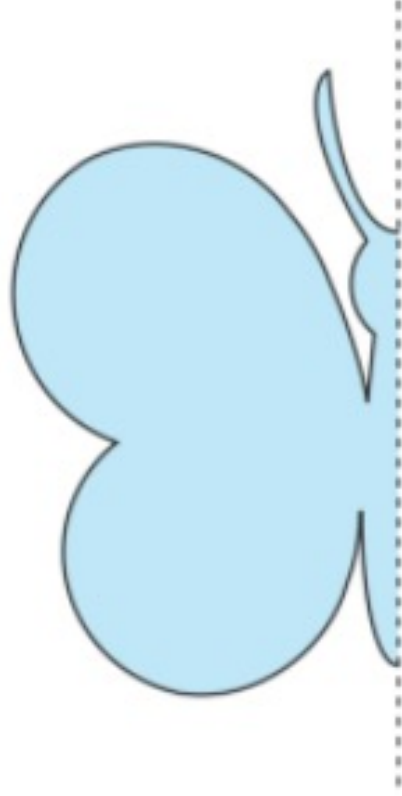

KELEBEĞİN GERİSİNİ ÇİZ

Kocaman sihirli bir ayna var. Seni olduğundan başka gösteriyor. Seni bir hayvan-insana dönüştürüyor. Yani aynadaki görüntünün yarısı sensin, yarısı ise başka bir canlı. Ellerin pençeye mi dönmüş? Kafanın arkasında yüzgeçler mi çıkmış? Burnun mu uzamış? O da ne! Tüylerin her yanı mı sarmış?

Hadi, aşağıya hayal edilebilecek en garip varlığı çiz. Birazı sensin, birazı senin seçtiğin bir hayvan.

Resmini TEGV Etkinlik Noktasında sana yardımcı olan TEGV personeline gönderebilirsin.

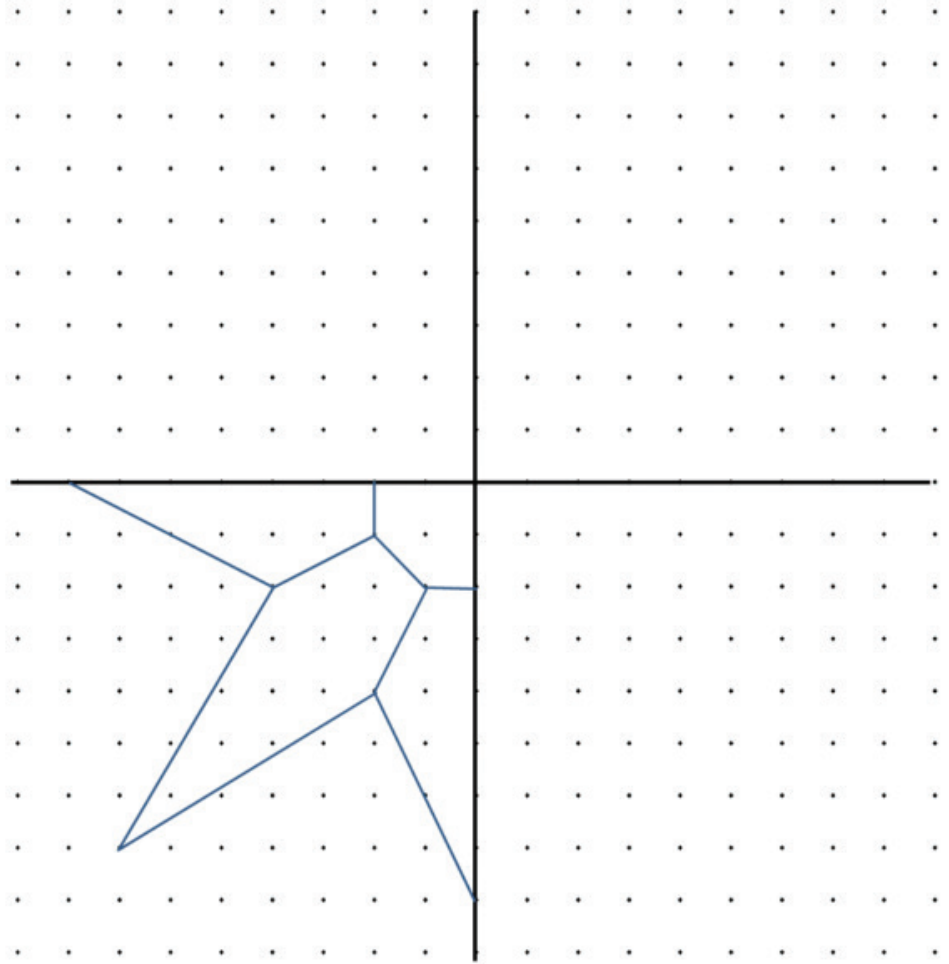

KELEBEĞİN KONACAĞI ÇİÇEĞİ ÇİZ

Eline bir kalem, bir cetvel al. Aşağıdaki resimde aynadaki yansımaları tamamlaman gerekiyor. Dört tarafı da bitirdiğinde ortaya çok güzel bir çiçek çıkacak. Sonra içini boyamak da sana kalıyor.

İpucu: Her bir noktanın aynanın karşı tarafında nereye düştüğünü bularak başlayabilirsin.

Önce yukarıyı, sonra sağ tarafı yap. En son yukarıdaki veya sağdaki şekli kullanarak çaprazdaki yeri çizebilirsin.

USTALIK SORUSU: Peki çizmeye çaprazdaki kutuyla başlayabilir miydin?

MASAL DİYARI

GÖKTEKİ ÜÇ GÜNEŞ

Bir varmış bir yokmuş.

Eskiden de bugün gibi dünyanın derdi çokmuş. Bulut kuşa yakınır, kuş ağaca anlatır, ağaç kargayla ağlaşır, karga dönüp kuyruğuna dert yanarmış. Ama hiçbir gökyüzündeki üç güneşe çare bulamazmış.

Doğru duydunuz.

Eskiden dünya şimdikine pek benzemezmiş. Gökyüzünde bir değil, iki değil, tam üç güneş asılıymış. Biri sabah doğar, akşam batarmış. Diğeri sabah batıp akşam doğarmış. Sonuncusu ise öğle vakti doğar gece yarısına kadar ışık saçarmış.

İşin fenası bu üç güneş birbiriyle hiç iyi anlaşamazmış. Hepsi en parlak güneşin kendisi olduğunu iddia eder, diğerlerine kara çalarmış. Böyle böyle araları iyice kızışmış, iş kavgaya varmış. Başlamışlar aralarında yarışmaya, en sıcak hangisi acaba?

Bunlar parıl parıl parıldayıp, ısıt ısıt ısıldarken geri kalanları düşünmezler, olan bitene aldırış etmezlermiş. Zamanla sular azalmış, çimenler sararmış, hayvanların dili damağı kurumuş. Açık havada adım atmak bile imkânsız hâle gelmiş. Bu yüzden hayvanlar biraz gölge bulmak için dağlardaki mağaralara çekilmişler.

Geçmiş bilenler bilir, kargalar o dönem beyaz tüylü olurlarmış. İşte bu ak kargalardan biri nihayet dayanamamış, mağaradan çıkıp gökyüzüne doğru bağırmış:

"Hey yeter, durun be! Buramıza kadar geldi, bu ne biçim iş böyle!"

Ama daha cümlesini tamamlayamadan tüyleri güneşten yanmış, kapkara olmuş. İşte kargaların bugün bile kara kömür renginde olmalarının sebebi budur.

Karganın hâlini gören ak saksağan, kuzeni kargaya gak gak gülmüş. Demiş, "Hiç öyle çıkılır mı

güneşlerin altına? Bak bana, nasıl yapılır öğreteyim sana." Saksağan önce gidip kendini güzelce çamura bulamış. Sonra mağaradan dışarıya ürkekçe adımını atmış:

"Ey güneşler, dünyaya ışık verenler..." diye sesleneyim derken konuşmanın heyecanıyla istemeden kanatlarını iki yana açmış. Çamur sürmediği kısımlar güneşte "coss" diye yanmış. İşte saksağanların bugün bile siyah-beyaz olmalarının sebebi budur.

Nihayet dağların arkasından bir yerden, uzak diyarların birinden sırtında okları, elinde yayıyla bir küçük adam gelmiş. Bu adamın okları sihirliymiş, attığını vururmuş. Hayvanlar bunu öğrenince adama yalvarmışlar:

"Ne olur şu güneşleri vurup düşür de kurtulalım şu sıcaktan" demişler.

Adam, "Peki hangisini vurayım?" diye sormuş hayvanlara.

Sormasıyla hayvanlar arasında bir münakaşadır başlamış. Kimi o demiş kimi bu, ama bir türlü karara varamamışlar. Bunun üzerine küçük adamın sabrı tükenmiş. Asılmış yayına, vurup indirmiş iki güneşi aşağıya. Geriye kalan, bugün bizim bildiğimiz, sabah doğup akşam batan güneş olmuş.

Ama rivayet o ki hayvanlar arasındaki tartışma bugün hâlâ sürmekteymiş. Hattâ kimisi düşen iki güneşi unutmamak için bugün bile onlara göre uyuyup uyanırmış. Gece dolaşan, öğle vakti uyuyan hayvanların hikmeti buymuş.

Bu okuduğun masal Sibirya'dandı.

**Sibirya nerede
acaba, bulabilir
misin?**

Bildiğimiz her toplumda masallara rastlıyoruz. Eskiden insanların televizyonu, bilgisayarı, telefonları yokmuş. Kitap bile yokmuş. O yüzden birbirlerine anlatacak hikâyeler, masallar uydururlarmış.

Şöyle düşün: İnsanların ateş başında hikâye anlatmaya başlamalarından bugüne kadar geçen zamanı noktalarla göstersek, karşımıza şu çıkar.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Her bir nokta 100 sene. Televizyonun ömrü ise tek bir noktadan ibaret. Bilgisayarınki nokta bile etmez, yarım nokta!

Bilgisayar ve televizyon olmayınca insanlar anlatmış da anlatmış.
O yüzden dünyada çok masal var. Her ülkede, her dilde bir sürü masal...

Bir de diyar diyar dolaşıp tüm bu masalları toplayan, masalların unutulmaması için uğraşan insanlar var. Eğlenceli bir iş olabilir, ne dersin?

KİTAP TANITIMI

Eğer çevrendeki yetişkinlerin de masal anlatmasını istiyorsan, sana bir tavsiyemiz var: Onlara masal anlatmayı öğretecek bir kitap. İsmi de "Masallarla Konuşmak: Büyükler İçin Masal Anlatma Kılavuzu."

Bu yukarıdaki Sibiry'a masalı da o kitaptan. İçinde hem senin de okuyabileceğin bir sürü masal var hem de masal anlatmayı öğrenmek isteyenlere ipuçları...

Eğer okumak istersen aynı yazar ve çizerin başka masal kitapları da bulunuyor.

Kırmızı'nın Mirası, hayvanların dilini konuşabilen ve dünyayı dolaşan bir kızın hikâyesi.

Kim Kurtarsın Bu Ayı'da "Ben herkesten daha güçlüyüm!" diyen bir ayı, fare ve kurbağanın eline düşüyor, ağzı açık kalıyor.

Üç Sihirli İnci'de ise bir kız yollara düşüp ustasının dileğini yerine getirmeye çalışıyor. Bu sırada ejderhalarla, uçan atlarla, yılanlarla arkadaş oluyor.

TEKERLEMELER

Masallarda "olamaz" diye bir şey yoktur. Timsahlar uçabilir, kazlar konuşabilir. İnsanlar uzayıp kısılabılır, yaşlanıp gençleşebilir.

"Ya şöyle olsaydı..." diye hayal kurup uydurabilmek, insanı diğer tüm canlılardan ayıran bir özellik.

O yüzden masalın başında tekerleme yahut yalanlama denen, uyduruğun uyduruğu sözler söylenir. Mesela şuna bakın. Sence en uyduruk kısmı neresi?

**Handadır handa, Bir kara manda.
Üç yüz yaşındaydım, Tee evvel zamanda.
Mavi çadır gerilmiş, Duydum pazar kurulmuş,
Atladım karıncama, Vardım hemen pazara.
Pazar ki ne pazar. Ayılar karpuz satar,
Pireler peynir tartar. Ben de buldum bir köşe,
Başladım hemen işe. Yürüdüm geriye geriye,
Vardım masal iline.**

Tekerlemeler boşa söylenen sözler değil. Önemli görevleri var. Masalların büyülü olduğunu, kuralların farklı olduğunu, hattâ kuralın olmadığını daha en baştan haber veriyorlar. Masala girdin mi her şeyi bekleyebilirsin artık.

Şimdi gözlerini kapa ve aklına gelen en uyduruk şeyi düşün.

Masalıcı olma yolunda ilk adımını attın bile.

KAFİYE

Tekerlemelerin kulağa hoş gelmelerinin sebebi, kafiyeli olmaları. Kafiye, kelimelerin aynı sesle bitmesi demek.

Önceki sayfadaki tekerlemede satır sonlarına bir daha bak.

Handa, **manda** ve **zamanda** kelimeleri mesela.

Pazar, **satar**, **tartar** yahut **köşe**, **işe**, **geriye**, **iline** kelimeleri arasında da kafiye var. Kelimeleri sesli okuduğunda sen de duyacaksın.

1. Aşağıdaki boşluğu kafiyeli şekilde dolduracak kelime ne olabilir?

Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk
Soğuk bir mart sabahı buz tutuyor her [....]

A) armut

B) soluk

C) yol

D) vücut

Bu satırlar Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları isimli şiirinden. Çok güzel bir şiirdir. Bulup okuyabilir, oradaki daha pek çok kafiye bulabilirsin.

2. Yanak kelimesi ile kafiyeli olan kelimeleri yuvarlak içine alabilir misin?

3. Aşağıdaki tekerlemenin boşluklarını kafiyeli kelimelerle sen doldur. Komik sözler düşünebilirsin. Mesela babamdan kaldı... AYI POSTU!

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde
Deve tellal iken, pire berber iken
Ben ninemin beşiğini tıngır mıngır [.....]
İyilik dostu hak dostu
Babamdan kaldı [....]
Eve bir pire yuva yapmış
Oradan yatağıma [.....].
Tuttum pireyi kulağından
Fırlatıp attım [.....].
Pire uçtu havaya
Gitti kondu [.....].

BAŞKALARI DÜNYAYI NASIL GÖRÜYOR?

Acaba başkaları dünyayı nasıl görüyor?

Mesela hiç kendini kardeşinin yahut babanın gözünden görmeyi denedin mi?

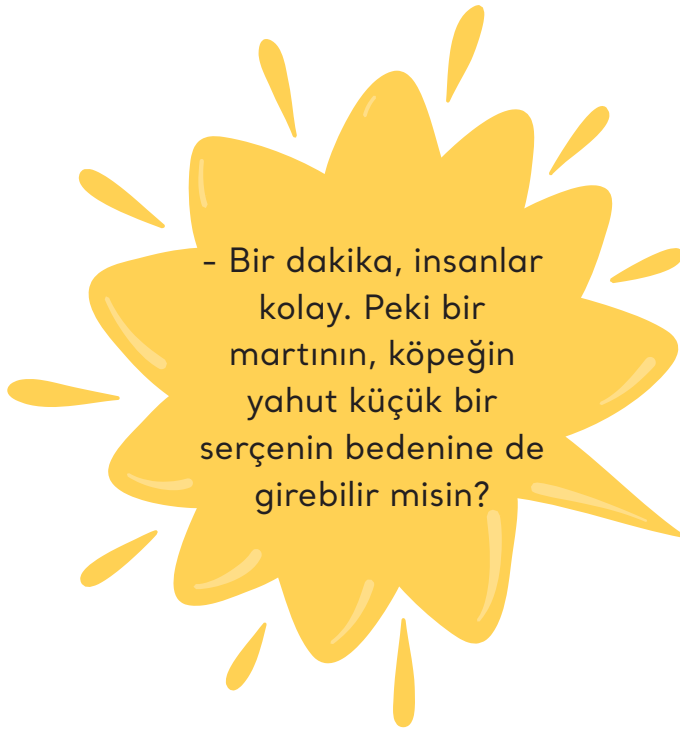
Denemediysen şöyle bir oyun oynayabilirsiniz: On dakika boyunca biriyle bedenlerinizi değişin. O sen olsun, sen de o... Ses taklidi yapmayın, o kolay. Onun yerine karşıdakinin yaptıklarını canlandırmaya çalışın. Kendinizi onun yerine koyun. Canı sıkıldığında neler yapıyor mesela? Mutlu olduğunu nasıl anlıyorsunuz? Sizi sevdiğini nasıl gösteriyor? Otururken ayaklarını nereye koyuyor? Kendine has alışkanlıkları, herkeste olmayan huyları var mı?

Bunları fark etmek için karşıdakini uzun uzun incelemeniz gerekiyor.

Oyun şöyle bitiyor: Bir süre diğerrinin yerine geçtikten sonra karşılıklı oturup sessizce birbirinizin yüzünü inceliyorsunuz. Bu sırada kendi bedenlerinize dönüyorsunuz. Arada komiklik yapmak serbest. Diğerrini güldüren oyunu kazanıyor.

Her defasında diğerrinden bir parça bizde kalıyor. Böylece çevremizdekileri daha iyi anlamaya başlıyoruz.

O yüzden bu oyunu ne kadar çok insanla oynarsanız o kadar iyi.

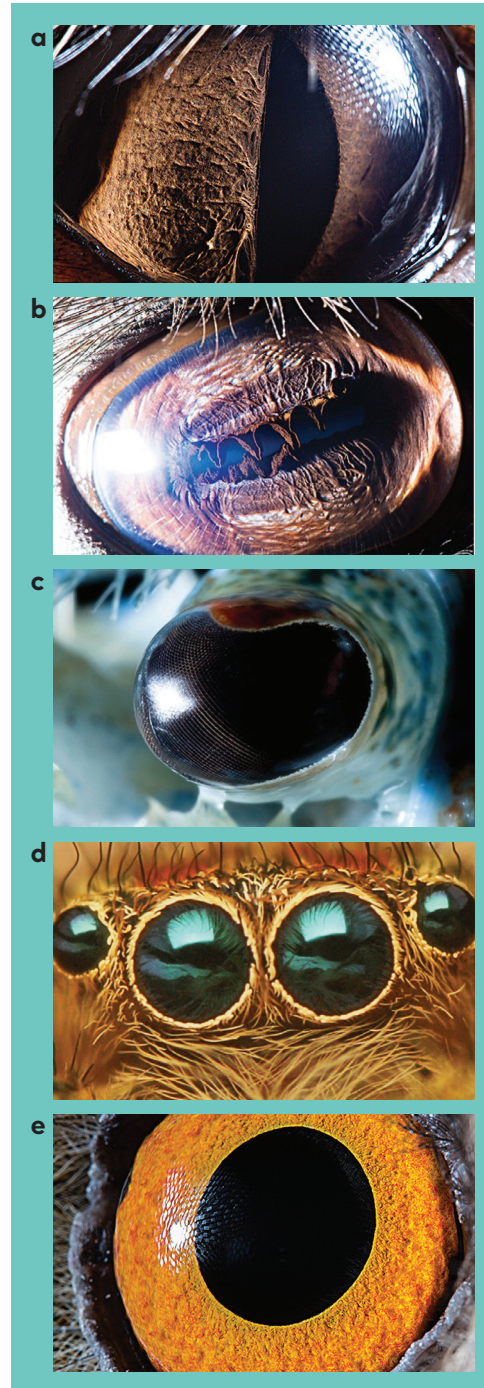

ÖTEKİLERİN GÖZÜ

Dünyayı çok farklı şekillerde gören pek çok göz var. Diğer canlıların bu dünyada görebildikleri bizimkinden farklı. Her bir gözün kendine göre üstünlükleri bulunuyor. İnsanın en gelişmiş olanı değil. Ne bir kartal gibi çok uzağı görebiliyoruz ne de suyun altını netleyebiliyoruz.

Aşağıdaki gözler acaba hangi hayvanların? ¹

¹Cevaplar: 1c, 2a, 3e, 4a, 5d

GÖRMENİN SINIRLARI

Gözümüzün görebildiği, aslında dünyada görülebilecek olanların küçücük bir kısmı. Çok dar bir ışık aralığını görebiliyoruz.

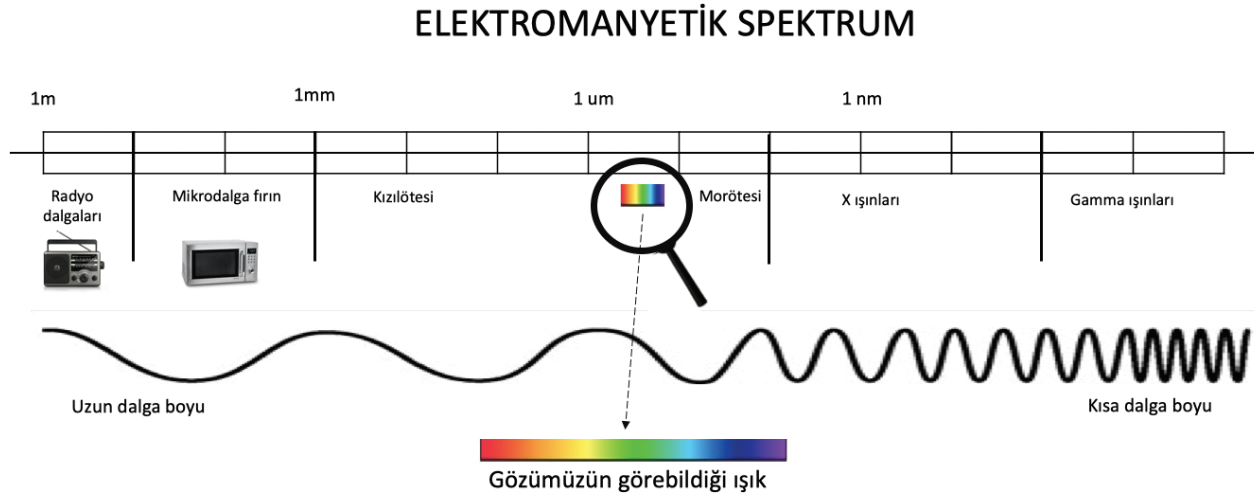
Işık dediğimiz belirli bir dalga boyunda hareket eden enerji.

Peki ama dalga boyu ne demek?

Işık sanki bir dalgaymış gibi inip çıkarak hareket ediyor. Aşağıdaki resme bakın. Resmin sol alt kısmında uzun dalga boylarını, sonra giderek kısalan dalgaları görüyorsunuz. Sol tarafta daha az enerjiyle çok yol gidilebiliyor. Sağ tarafta ise kısa bir mesafe katetmek için çok fazla hareket, yani daha fazla enerji gerekiyor.

Bizim gözümüz yalnızca belirli dalga boylarını yakalayabiliyor. Aşağıdaki resimde gözümüzün görebildiği kısım, büyütecin altındaki dar alan. Gökkuşağının tüm renkleri orada. Yani biz bu kadar geniş bir aralığın içinde sadece o dar aralığı görebiliyoruz. Diğer dalga boyları içimizden, yanımızdan geçiyor ama biz fark etmiyoruz.

Hayvanların bir kısmı ise bizden daha farklı ışıkları görebiliyor. Misal arıların **morötesi** ışınlara duyarlı gözleri var. Aşağıdaki resimde bulabildiniz mi? Bizim görebildiğimiz alanın hemen yanında. Bu ışıkları görebilmek onlara belirli avantajlar sağlıyor. Çiçeklerin yansıttığı morötesi ışınları görebiliyor, böylece hangi çiçeklere gideceklerini seçebiliyorlar.

Bir de yine bizim göremediğimiz **kızılötesi** ışıkları görebilen hayvanlar var. Resimde bizim görebildiğimiz alanın solunda kalıyor. Sence aşağıdaki hayvanlardan hangisi kızılötesini algılayabiliyor?

- A) Keçi B) Martı C) Yılan D) Köpek

Gözlerimiz pek çok şeyi görmese de yaptığımız makinelerle diğer ışınları yine de görünür hâle getirebiliyoruz.

Yanda gördüğünüz bir insanın el kemikleri. Hastanede röntgen cihazı kullanılarak çekilmiş. Bu cihaz X-ışınları çıkarıyor.

(Yukarıdaki resimde X ışınlarını bulabildiniz mi?)

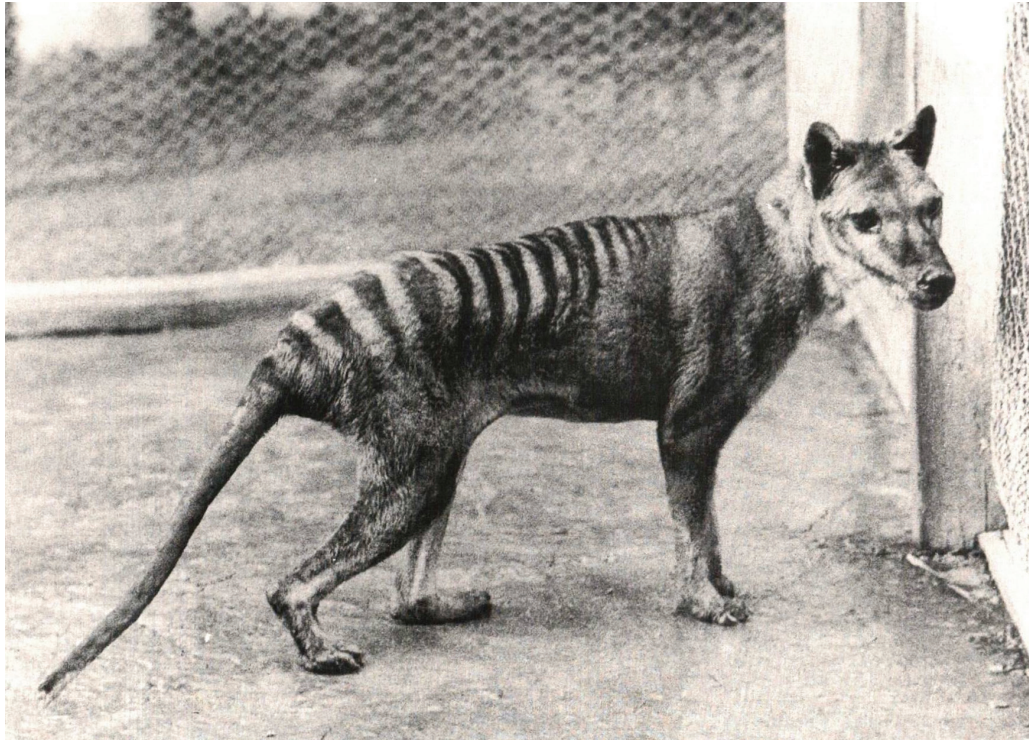
X ışınları elimizin yumuşak dokusundan kolayca geçebiliyor. Kemiklerden ise kolayca geçemiyor. Bu sayede X ışınlarını kullanarak kemiklerimizin fotoğrafını çekebiliyoruz. Kırıkların, çatlakların yerini tespit edip tedavi edebiliyoruz.

SON BAKIŞ

Dünyadaki pek çok canlı türü günümüzde tehdit altında. Sayıları giderek azalıyor, bir kısmı ise tamamıyla yok oldu. Artık yaşamıyorlar. Örneğin aşağıda fotoğrafını gördüğünüz Tazmanya kaplanının son temsilcisi, bundan yaklaşık 100 sene önce bir insan tarafından öldürüldü.

Acaba fotoğraftaki kaplanın gözleri neler gördü? Neleri görebiliyordu? Bir süre onun bedenine girebilir miyiz? Sizce nasıl bir hayatı vardı?

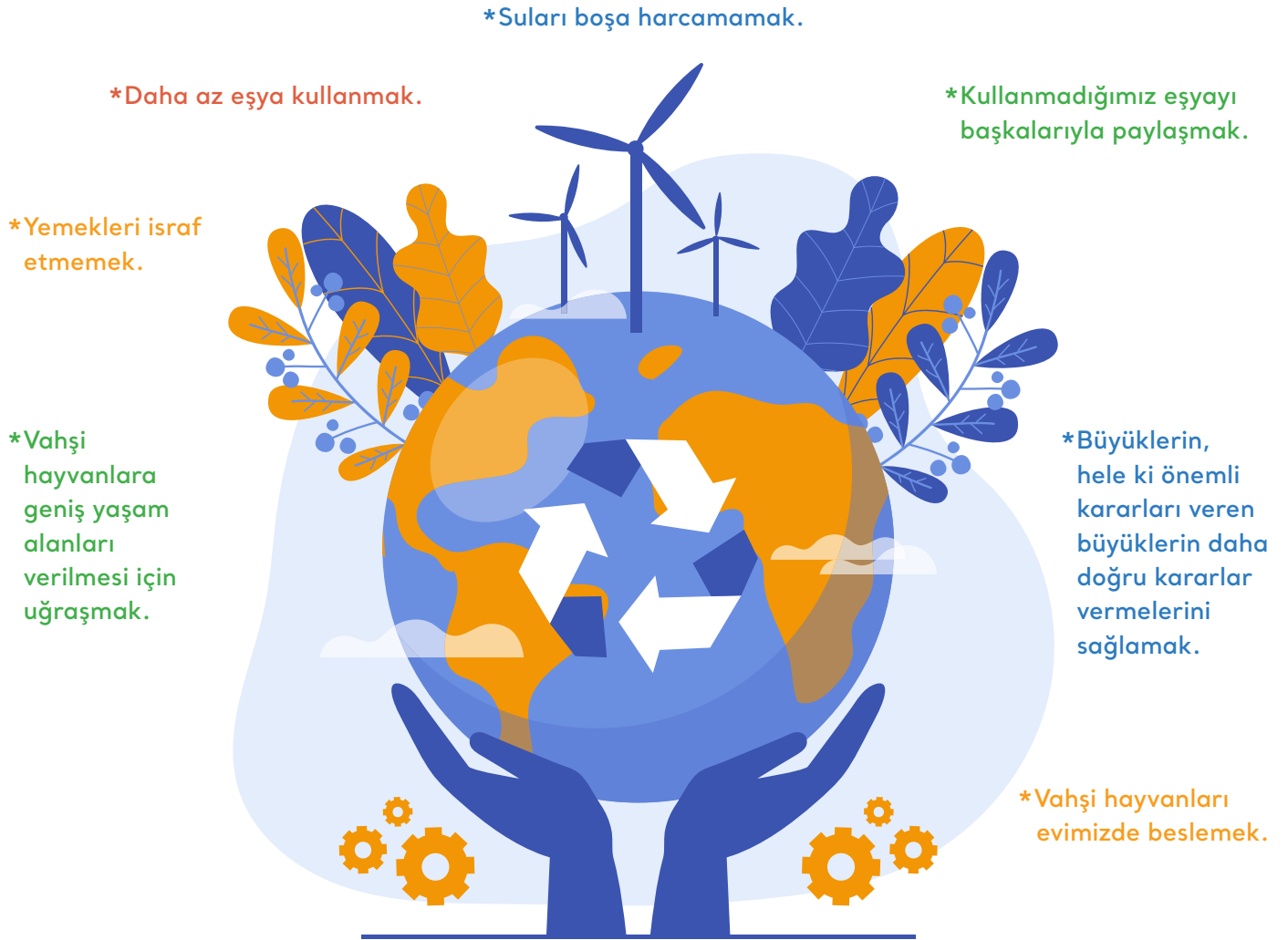

Vahşi hayvanların yok olmasının pek çok sebebi var. Bunların en önemlisi, hayvanların yaşam alanlarını insanların istila etmiş olması. Ağaçları kesiyor, suları kendi tarlalarımız için alıyor, yaşadıkları topraklara madenler açıyor, şehirler kuruyoruz. Bu sayede biz insanlar bolluk içinde yaşıyoruz. Evimizdeki çeşit çeşit oyuncağın, kıyafetin, yiyeceğin üretilmesi için gerekli maddelerin hemen hepsinin, ilk anda göremediğimiz bedelleri var. Bir sürü canlı biz çok gezelim, çok yiyelim ve renk renk giyinelim dediğimiz için bir hayli zor koşullar altında yaşıyor.

Bu dünyayı farklı gözlerle gören bir sürü canlı, yani muazzam bir çeşitlilik kayboluyor.

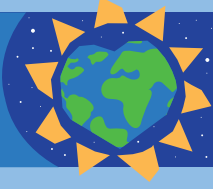
Peki ne yapabiliriz? Nasıl birarada yaşayabiliriz?

Aşağıdaki **yanlış** öneriyi bulup ayıklayın.

Senin aklına gelen başka öneriler var mı?

DAHA İYİ
BİR DÜNYA
İÇİN
ATÖLYELER

TÜRKİYE EĞİTİM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI